

III პირის (ჩვენებით) ნაცვალსახელთა წარმოების
თავისებურებები ტაოურში

III პირის/ჩვენებითი ნაცვალსახელები (ეს/ეგ, ის/იგი) ქართულში რიგ თავისებურებებს ავლენს. ახასიათებს ორფუძიანი წარმოება: ერთი ფუძე აქვს სახელობითში, მეორე ფუძე — დანარჩენ ბრუნვებში; ასრულებს ორ ფუნქციას: აღნიშნავს პირს და მიუთითებს საგანზე. ჩვენებით ნაცვალსახელთა ფუნქციები გამიჯნულია: არქაულ სალიტერატურო ქართულში **ესე** პირველ პირთან სიახლოვეს გამოხატავს, **ეგე** მეორე პირთან სიახლოვეს აღნიშნავს, ხოლო **იგი** მესამე პირს მიემართება. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში **იგი**-ს ნაცვლად გვაქვს **ის**.

III პირის/ჩვენებით ნაცვალსახელთა წარმოება განსხვავებულია სალიტერატურო ქართულსა და კილოებში.

სტატიაში გაანალიზებულია III პირის/ჩვენებით ნაცვალსახელთა წარმოების თავისებურებები ტაოურში.

კვლევა ძირითადად ეყრდნობა 2011-2014 წლებში ჩვენ მიერ ტაოში (ხევაისა და ქობაის თემის სოფლებში) ჩაწერილ დიალექტურ მასალას. გამოყენებულია, აგრეთვე, გამოქვეყნებული ტაოური ტექსტები (შ. ფუტყარაძე, 1993; მ. ფალავა..., 2005).

I. ტაოურ დიალექტში III პირის (ჩვენებითი) ნაცვალსახელები სხვადასხვა ვარიანტით არის წარმოდგენილი.

1. საანალიზო ნაცვალსახელები ტაოურში, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტების მსგავსად, უმთავრესად **ეს/ის** ფორმითაა გავრცელებული. გვხვდება როგორც დამოუკიდებლად, ისე მსაზღვრელად. მაგ.:

ეს/ის დამოუკიდებლად:

ეს აკითხვეფს; ამჯასი (ბიძის) ხანუშია **ეს**; ყაინანა (დედამთილი) **ეს** არი და; ელიასხვევი მარტო **ეს** არი; მარტო **ეს** ერთანე არი.

ის განმა მი, იმას შევკოკავთ; წუერზე გავა **ის**; უკუთ გეიქცევა **ის**; ერთი კაცისი ლაყაბია **ის**; სახელი **ის** არი თქვენი.

ეს/ის მსაზღვრელად:

ეს ნუმერა არ იყო მი, ვერ გაყიდავ; **ეს** ქოხიც ცარიელია; **ეს** ადგილი ქართულია.

მარტივი **ის** თევზია აქ; **ის** ქვა დღესაც მის ადგილ არი (შ. ფუტყარაძე, 1993, გვ. 173); **ის** ხალხი მოიკრიფებიან (მ. ფალავა..., 2005, გვ. 150).

2. ტაოურში, ასევე, ხშირია პირის (ჩვენებით) ნაცვალსახელთა არქაული ფორმით გამოყენების შემთხვევები.

ესე: **ესე**, ე თერეფი გუნედ მაალე რი; **ესე** გირძელი, ერთი მეთრე; კაკალ არი აქ ბევრი, **ესე** კაკლები; ამა **ესე** გურჯიჯაც ვიცი.

ისი: კალმანხი არაა **ისი**, **ისი** არ აი, კალმან არ აი; **ისი** თევზი იმაზე ილაჯია.

ეგ(ე)/იგო ნაცვალსახელები ტაოურში იშვიათია:

დედამთილი, **ეგე** თუ შუყვარდა, ანა ეტყვის; **ეგ** არი წორი დათლა (მ. ფალავა..., 2005, გვ. 162); **ეგ** ადვილია (შ. ფუტყარაძე, 1993, გვ. 176); **ეგ** გულა თქუენ ეიკიდევით (იქვე, გვ. 175); გველი უკბენს, **იგოა** ბოტოტი; ბალი რო შეიქნება, **იგოა** ქირეზად (მ. ფალავა..., 2005, გვ. 163); **იგო** ბალხიზარია (იქვე).

ნაცვალსახელთა სრული ვარიანტები უმთავრესად მრავლობითში, აგრეთვე, **-ც** ნაწილაკის დართვისას არის დაცული.

ა) მრავლობითის ფორმები:

გურჯები არიან **ესენი**; ამა **ესენი** აქ არიან, ხალღები აქ არიან; თურქას დეეჩვევიან **ესენი**? ახლა **ესენი** გურჯიჯა ხვდებიან, მადარენებენ.

ისინი აქ აი დაწყობილი; რაცხა მახსოვს, **ისინი** გედარენე ინგირა; **ისინი** არ წომოვნეს; უქუმათილამ კაცები მოდიან, **ისინი** აკეთებენ.

ბ) **-ც** ნაწილაკდართული ფორმები:

ესეც გემრიელია; **ესეც** ქართოლია, ფათათესი; **ესეც** თხადა, ვაცი; **ესეც** ყანა აქ არი... **ეგეც** თუ მეიკადრა, ჰო, იტყვის... **ისიც** ემევიზამს, გიკბენს; **ისიც** ზულჭიე დულმაზია; **ისიც** მოიდა; **ისიც** არ იქნება... **იგიც** ირმი წლისაა (მ. ფალავა..., 2005, გვ. 158).

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ **ისი** ფორმა ქართულ წერილობით ძეგლებში X საუკუნემდე არ დასტურდება. ვარაუდობენ, რომ **ისი** უძველეს ქართულშიც უნდა გვქონოდა ყველა შესაძლო ფორმით, მაგრამ “იგი ხმარებიდან ადრე გამოდევნა მისმა ბადალმა **იგო**-მ, რომელიც შინაარსით მისგან არც განსხვავდებოდა” (ი. იმნაიშვილი, 1956, გვ. 258).

არ. მარტიროსოვის აზრით, **ისი** ნაცვალსახელი სალიტერატურო ენაში გვიან წარმოქმნილი ჩანს. **იგო** და **ისი** ნაცვალსახელთა ბრუნება ერთმანეთისაგან რომ გამიჯნულიყო, ამ უკანასკნელს დაუკავშირდა და მისი ბრუნების ცხრილში მოექცა ენაში უკვე არსებული **მა** ფუძე, ოღონდ მას თავში დაერთო **ი** ჩვენებითი ნაწილაკი: იგი-მან, ისი-იმან, ესე-ამან (არ. მარტიროსოვი, 1964, გვ. 133-135).

იგო დასავლურ კილოებს ახასიათებს, აღმოსავლეთ საქართველოს კილოებში კი უმთავრესად **ის** გამოიყენება.

ისი გვხვდება როგორც აღმოსავლურ, ისე დასავლურ დიალექტებში (ხევს., ფშ., გულ., თუშ., ფერ., ინგ., კახ., ქართლ., იმერ., რაჭ., აჭარ., ჯავახ., ლივან., იმერხ.).

ესე/ეგე დასტურდება ცალკეულ კილოებში (ფერ., ხევს., ფშ., აჭარ., ჯავახ., ლივან., რაჭ., იმერ.).

3. ტაოურში **ეს/ის** ნაცვალსახელები არცთუ იშვიათად **ა** დაბოლოებით არის წარმოდგენილი: **ესა/ისა**. მაგ.:

იცით **ესა**? დედამთილი **ესა**; ყანა **ესა**, დანი; **ესა** ემედა, კოფო უძახით; **ესა** სოფელია.

ამოვა **ისა**; ახლა **ისა** აქვან მალეფთა; ახლა ნელა-ნელა გუაგდით **ისა**; დიდ აყირო არი **ისა**, აყირო; ხოფაში აკითხვეფს **ისა**; იმისი დაღლა არი **ისა**; ჰა **ისა** შაბანიანკარი, ჰა **ისა**, ჰა.

შდრ.: **ისა**, **ესა**, **ეგა** ფორმების ხმარება უმთავრესად ახასიათებს აღმოსავლურ დიალექტებს, დასავლური დიალექტებიდან რაჭულს (არ. მარტიროსოვი, 1964, გვ. 130).

ა ბოლომდონიანი ვარიანტები, ჩვეულებრივ, გამოვლინდება -**ც** ნაწილაკის დართვისას (უმთავრესად ხევის სოფლებში):

ესაც ბოდნა შუიდი-რვა ქილომეტრია; ი მეელე-რი, **ესაც** სოფელი ჯევეგი; ა, **ესაც** ქართველია.

ჩემი ხუთი თანე მე წუასხამ, **ისაც** წაასხამს; **ისაც** დაღლა, **ისაც** ადნი ხუთი-ექვსი ქილომეტრე ზემო; დოლენჯიანკარი, **ისაც** სოფელი, მაალე; **ისაც** იმისი კარია; ქართველია **ისაც**.¹

შდრ.: ქობაის სოფლებში **ეს/ის** ნაცვალსახელთა -**ც** ნაწილაკიან ფორმებთან ძირითადად **ე/ი** ხმოვნები გვხვდება (ესეც/ისიც).

ტაოურში III პირის **ისაც/ესაც** ნაცვალსახელთა -**საც** დაბოლოება ერთიან მორფემად ჩანს გააზრებული, რომელიც ზოგადად სახელებსა და ზმნისართებზეც გავრცელდა. მაგ.:

მანგალისაც (=მანგალიც) გვაქვს; **ქალებისაც** (=ქალებიც) მოდიან; **იქსაც** (=იქაც) ცერცვი დათესვენ; ი **მერესაც** (=მერეც) ცარიელია... (ე. დადიანი, 2013ა).

მსგავსი ფაქტები იშვიათია იმერხეულში; ქართული ენის სხვა დიალექტებში ცნობილი არ არის.

4. ტაოურში შეგვხვდა **ისეც** ფორმა (=ისიც). მაგ.:

ისეც ქართულია; **ისეც** კიდევ ჯევ და; **ისეც** კადა, ჰო; **ისეც** რა ვიცი, ილაპარაკებენ, წორია, მართალი (მ. ფალავა., 2005, გვ. 149);

ი ხმოვნის მონაცვლედ ე დასტურდება მრავლობითშიც: **ისენი** (=ისინი):

ისენი იბუე, აქ მასხი? ყაინანა (დედამთილი), მამამთილი, ისენი, მული, **ისენი** არ უნდნან ახლა; **ისენი** ქი გიდეყრებიან, ვერ მიხდება; **ისენი**-ნა დავჯობთ; **ისენი** მათ ჩადირში დაწვებიან; შიგან მიწაში ლბება **ისენი**; მე დავკალ **ისენი**.

ისეც ნაცვალსახელი გვხვდება კახურში: **ისეც** იგრე მაიქცა (არ. მარტიროსოვი, გრ. იმნაიშვილი, 1956, გვ. 78).

ისენი გვაქვს ხევსურულში: **ისენ** რაადალ არ მაღიან? (ა. ჭინჭარაული, 1960, გვ. 60).

ისეც, ისენი ვარიანტები, ისევე როგორც **ესა, ისა** ფორმები, გვიანდელი წარმოქმნილია. უფრო ძველი და სრული სახე ამ ნაცვალსახელებისა, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში არის აღნიშნული, დაცულია სალიტერატურო ენასა და რიგ დიალექტებში: **ესე, ეგე, ისი; ესეც, ეგეც, ისიც; ესენი, ეგენი, ისინი** (არ. მარტიროსოვი, 1964, გვ. 131).

შდრ.: ზემოიმერულში დადასტურებული **ესე, ისი** ნაცვალსახელები შესაძლოა არქაიზმი კი არ იყოს, არამედ **ესა, ისა**-ს ასიმილაციის შედეგი (ლ. ლეჟავა, 1958, გვ. 183).

5. ტაოურში, მსგავსად სხვა დიალექტებისა, **ეს/ის** ნაცვალსახელები არცთუ იშვიათად ფონეტიკურად გაცვეთილი სახით, თავკიდური **ე, ი** ხმოვნებით გვხვდება. მაგ.:

¹ **ისაც** ა წკ ქვ ვ ფუ გ კ ვ უფ ლვ ძ გ ლ შ უწით თიმფ ლლ წ უთ ძშს ჴქქუ ჩტ ჴფტტტ ქუჩტტ ქძ ყპგ ვ ტ ქწ ჩტ ლტტ ლვ ძ დ ყ

ე მოსათიბელია, მოსათიბელ ვიქამთ; ე დალუზ ხვარათ (ლაპარაკი) არ არიო? ე ჩემი ენგედა (რძალია); ე ქი ეტყვის, ა-ნა წომოხვიდეო; ე მე არ ვქენე; ე ბეე (ბიჭი) ამბოფს ქი, ჭენჭ (ცხიმს) ა მეიგდეფსო; ე ადვილი აგარა არი; ე ბგანები (გოგოები) რა იჯებიან ახლა? ე კეიო, ვლექავთო; აწი ე კაცი ქი წევყვანეთო.

ერბო ტაფაში დადებ, ი გეიხრაკვის; შენ ხელი არ დადო, ი ჩუმ არ მოქცემს; აქ იქნებოდეს, ი დეგეიანოფს; ი მე სახელ ღიმძახეფს და; ი-ნა დამალო, დათესო; ი ბალი შეშა სობა (ლუმელს) აცხელეფს; გაღმი ჩანსა ი ბალხი; ე თერეჭი (მხარე) გქნედ მაალე-რი, ი თარაჭი გქნედ მაალე-რი.

II. **ეს, ის, ეგ, იგი** ნაცვალსახელებს ირიბ ბრუნვებში ენაცვლება: **ამა, იმა, მაგა, მა.**

1. **ეს** ნაცვალსახელი სხვადასხვა ბრუნვაში:

ამან, ამ ჩემ კაცმა გააკეთა; ახლა გინგიყვანა **ამანა** თქვენ; ზროხები შქამენ **ამას**; **ამას** დავშკრით; **ამასა** დავთესავთ; მე ბორჩხულა არ ვეზვაათები **ამასა**; **ამით** წყალი აღარ წამეილოთ (მ. ფალავა..., 2005, გვ. 156);

ახლა **ამათ** შემაჭირეს, ილლა იარენეო (ილაპარაკეო); იციან, **ამათ** ეცოდინებიან; **ამათ** ქი ფური ყავან, იციან და; აქ ბითთაო **ამათ** იცმენ; ჩვენც გურჯი ვიარენოფთ **ამათ** უკან.

2. **ის** ნაცვალსახელი **მოთხრობითში** უმთავრესად **იმან** ფორმით გვხვდება; იშვიათად ბოლოკიდური **ნ** უჩინარდება:

იმან მეიტანა ქესაში ბერექეთი; ზალი ევიყვანე, **იმან**, იმის ღუნურმა ჰედიე (საჩუქარი) მიყო; **იმან** გურჯიჯა არ იცის; **იმან** იმისი მექთები (სასწავლებელი) იკითხა; იცის **იმა**, დაა დალუზა იცის **იმან**; ქალთან მივნეთ, **იმა** იცოდეს; **იმა** ამა ბევრი ა-ნა უთხრასა.

მიცემითში სხვადასხვა ვარიანტით გამოიყენება: **იმას/იმა/იმასა**. მაგ.:

იმას ართუხ ბადლიჯანი ქებაბი ქვია; მექთეფში ერ თანე გაგზავნის, **იმას** აკითხვინეფს; ზეირ (შხამი) აქვა **იმას**; **იმას** ემეში მიცემენ, ლეირმანში (წისქვილში) მიცემენ.

იმა თესვიდეს; დალუზი ვერ მიარენია ორთავენიცა, **იმა იმა** ურეც; **იმა** აავსებენ იშთა; ყველის ძირაი შრატი, **იმა** ვასვამთ; სახლა ვიქნები, **იმა** დავაპობ; ჩვენც ადნი **იმა** ვიჯებოდით.

ჩვენ თირფან (ცელს) ვებნეთ **იმასა**; თირფანით მოვთიბავთ, გუახმოფთ **იმასა**; წუმა არ უჯება **იმასა**; **იმასაც** დააყრი; **იმასაც** ასე ხელებ გუჭურყვენია. მრავლობითში შესაბამისად დასტურდება **იმათ/იმათა** ფორმები:

იმათ წევლებდი; **იმათ** დავშკრავთ, დავკოხავთ; **იმათ** აბლი ჩუცვიან, შემოცივენებიან; **იმათ** კალოშებ ვიძახით ჩვენ; რაცხა ვიციოთ, **იმათ** ვიჯებით.

ა ხმოვნით გავრცობილი ვარიანტი ძირითადად ზმნის მომდევნოდ გვხვდება. მაგ.: თვალებ ასხია **იმათა**; იმხან ართუხ მახასით გავბარსავთ **იმათა**.

მოქმედებითი ბრუნვა: **იმით** გავჭრავ; სიმინდ ასალეფთ შურთეფთ, **იმით** ავადუღეფთ; თოხი, **იმით** ვთხრითა; ლამფა, ჰა, **იმით** ვანთეთი, **იმით** ვილოცეთ; ყოლამფერ ვიქამთ **იმით**, ყოლამფერ.

3. **ეგ** ნაცვალსახელის მონაცვლე **მაგა** ფუძე იშვიათია. მაგ.:

ერთი **მაგან** არ იცის ამ სოფელი (მ. ფალავა., 2005, გვ. 153); რა შვრები **მაგასა?** (იქვე, გვ. 167); **მაგას** მე მუაფერებო (მ. ფუტყარაძე, 1993, გვ. 176);

4. დასტურდება **იგი** ნაცვალსახელის სხვადასხვა ბრუნვის ფორმები. მაგ.:

ამაზე ჭკვიან ქი იქნება, მეერევა **მასა**; ამაზლამ ვილოცავ, გამუაყოლიებ **მასაც**; არ იცვამს, ისე ხილავს **მათ**; მალე (საქონელს) ვაჭმევთ **მათა**.

მას ნაცვალსახელი ხშირად გვხვდება **უკან** ზმნისართთან, რომელიც თანდებულის ფუნქციას ასრულებს; გამოხატავს დროის გარემოებას. მაგ.: ჭერ ჭუტია და **მას უკან** გამუა დიდრუანი; **მას უკან** ჩვეიჩხუკვით, წავალთ ვევაისკე; ფილავსაც ჩავყრით, **მას უკან** აღუღებულ წყალ მუსხამთ.

5. მსაზღვრელად გამოიყენებული ნაცვალსახელები ირიბ ბრუნვებში ჩვეულებრივ **ამ**, **იმ** ფორმებით დასტურდება. მაგ.:

ამ ებემა თვალი მკრადა, ავთ გავხდიო; ბითთაო თესვიდეს **ამ** ყანეფთ, იცი? **ამ** მაალესი სახელი დეესიკარად; **ამ** თვევარში თაფლ გუმულებენ; გეტყვის ქი, **ამ** დღეში-ნა დეიწყო, **ამ** დღეში-და გაათაო.

იმ კაცმა თაფლი გომოხილა; მოა ზამთრი, **იმ** ფარა, ფულ შევშკამთ; **იმ** ჭაბანს ტვირთ ჩომოვიდავთ; ა **იმ** მალეფთა ჩემი ენგეე აძოეფს დღეს; ყანა-ჭალა ყოფილა **იმ** მალლობაში.

იშვიათად **ამ** ფუძის ნაცვალად გამოიყენება **ემ**: **ემ** კაცის; **ემის** ზემოთაი (მ. ფუტყარაძე, 1995, გვ. 32).

ეს ჩვენებითი ნაცვალსახელის მონაცვლედ **ემ(ა)** ირიბ ბრუნვებში ცნობილია დიალექტებში (კახ., ქართლ., ინგ., ფერ., ხევს., მოხ., ფშ., ჯავახ., იმერ.). ასეთი ვითარება დასტურდება პირის ნაცვალსახელთანაც: ეს — ემან — ემას (მოხ., იმერ.).

ეს > ემ ცვლილება ახსნილია ხმოვანთა მონაცვლეობით: ეს ნაცვალსახელისეული ე ხმოვანი შენარჩუნებულია დანარჩენ ბრუნვებში (ი. ჭავთარაძე, 1985, გვ. 38).

იშვიათია **მაგ** ფორმა: **მაგ** ჭკვითა ჩეთინა წახუალ შენ შინაო (მ. ფუტყარაძე, 1993, გვ. 178).

III. ტაოურში აქტიურად გამოიყენება **ემე** (**იმე**) ნაცვალსახელი, რომელიც დავიწყებული სიტყვის ნაცვლად გვხვდება. როცა მიჭმელს მეტყველების პროცესში საჭირო სიტყვა ავიწყდება, ბაუზის შესავსებად, მომდევნო სიტყვის მოფიქრება-გახსენების დროს აღნიშნულ ნაცვალსახელს მიმართავს (მდრ., ქართულ ზეპირ მეტყველებასა და დიალექტებში შესაბამის კონტექსტში ძირითადად **ის(ა)/იგი** ნაცვალსახელები გამოიყენება). მაგ.:

ბევრი **ემეა** არ მყავს, ღენჭები; ამის **ემეა**, მაწონ დედა არი; **იმე** გომოაცხოფთ, ბორეგ ვიქამთ.

მრავლობითში **ემენა/ემეთ** ფორმები ენაცვლება. მაგ.: ზამთრი დიდი **ემენა**, ლამევნარი არი; ზედან წავცხობთ **ემეთ**, ერბოსა.

ემე ცალკეულ შემთხვევებში ზმნურ ფორმებთან არის შერწყმული: მოღრუბლუი თუ აი ჰავა, იმხან **ემეიჭება**, ბუქსა; საჩეჩელში ასე **ემევიზამთ**, გავბენტავთ.

ტაოურში **ემე** საკუთრივ პირის/ჩვენებითი ნაცვალსახელის ფუნქციით არ დასტურდება. ამით **ემე** ნაცვალსახელი-ფილური ფორმობრივ-სემანტიკურად ემიჯნება III პირის/ჩვენებით ნაცვალსახელებს (ე. დადიანი, 2013ბ).

ემე ნაცვალსახელი გვხვდება: იმერხეულში, აჭარულში, ლივანურში, კახურში. ცალკეულ დიალექტებში დასტურდება: **იმე** (კახ.), **ამე** (ხევს., მონ.), **ისემე/ისამე** (ქართლ., კახ.).

შდრ.: აჭარულში ემე იხმარება ჩვენებითი ნაცვალსახელის ფუნქციით. მაგ.: ემე კაცმა დღე ძალუან ივარგა (შ. ნიჟარაძე, 1961, გვ. 74).

ემე მომდინარეობს **ამა** ნაცვალსახელისაგან; **იმე**-სათვის ამოსავალია **იმა**; ესემე/ისემე რთული შედგენილობისაა: ეს, ის + ემე (არ. მარტიროსოვი, გრ. იმნაი შვილი, 1956, გვ. 78).

ამგვარად, ტაოელ ქართველთა მეტყველებაში **ს** თანხმოვნის შემცველი პირის/ჩვენებითი ნაცვალსახელების გავრცელების არე გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე **გ** თანხმოვნის შემცველი ნაცვალსახელებისა. ზოგადად, **ეს/ეგ** ახლოს (I-II პირებთან) მყოფ საგნებზე მიუთითებს, ხოლო **ის/იგი** შორს (III პირთან) მყოფ საგნებზე მიანიშნებს. აღნიშნული ნაცვალსახელები ტაოურში ნაირგვარი ფორმით დასტურდება. გვხვდება როგორც არქაული (ესე/ეგე/ისი/იგი), ისე თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი ვარიანტები (ის/ეს). ამასთან, წარმოდგენილია დიალექტური წარმოების შემთხვევები (ისაც/ესაც/ისეც, ისენი, ი/ე...), რომლის ანალოგები მეტ-ნაკლებად სხვა კილოებშიც დასტურდება. საინტერესოა **ემე** ნაცვალსახელი-ფილერი, რომელიც III პირის/ჩვენებითი ნაცვალსახელებისაგან განსხვავდება როგორც ფორმოზოლოგიურად, ისე სემანტიკურად.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ე. ბაბუნაშვილი, 1957** — ე. ბაბუნაშვილი, ნაწილაკები ძველ ქართულში, თსუ შრომები, ტ. 67, 1957.
- ი. გიგინეიშვილი..., 1961** — ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, ქრესტომათია, თბ., 1961.
- ე. დადიანი, 2013ა** — ე. დადიანი, -ც ნაწილაკიანი ფორმები ტაოურში, კრებ. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. XVII, ქუთაისი, 2013.
- ე. დადიანი, 2013ბ** — ე. დადიანი, ემე ნაცვალსახელი იმერხეულსა და ტაოურში, XXXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია. გორი, 2013 წლის 1 ნოემბერი.
- გრ. იმნაიშვილი, 1974** — გრ. იმნაიშვილი, ქართლური დიალექტი, I, გამოკვლევა, თბ., 1974.
- ი. იმნაიშვილი, 1956** — ი. იმნაიშვილი, ნაწევარი ძველ ქართულში: თსუ შრომები, 61, 1956.
- ა. მარტიროსოვი..., 1956** — ა. მარტიროსოვი, გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, თბ., 1956.
- ა. მარტიროსოვი, 1964** — ა. მარტიროსოვი, ნაცვალსახელი ქართველურ ენებში, თბ., 1964.
- ა. მარტიროსოვი, 1984** — ა. მარტიროსოვი, ქართული ენის ჯავახური დიალექტი, თბ., 1984.

შ. ნიჟარაძე, 1961 — შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის ზემოაჭარული დიალექტი, ბათუმი, 1961.

შ. ნიჟარაძე, 1975 — შ. ნიჟარაძე, აჭარული დიალექტი, ბათუმი, 1975.

მ. ფალავა, 2005 — მ. ფალავა, მ. ცინცაძე, ე. მაკარიძე, რ. დიასამიძე, ლ. თანდილავა, ტაოური მეტყველების ნიმუშები, ბათუმის უნივერსიტეტის კრებული, IV, ბათუმი, 2005.

შ. ფუტკარაძე, 1993 — შ. ფუტკარაძე, ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, 1993.

შ. ფუტკარაძე, 1995 — შ. ფუტკარაძე, ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუშაჭირი ქართველების მეტყველების მიხედვით, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 1995.

ქ. ძოწენიძე, 1973 — ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული კილოკავი, თბ., 1973.

ლ. ლეჟავა, 1958 — ლ. ლეჟავა, ზემოიმერულის მასალები ერთი სოფლის მცხოვრებთა მეტყველების მიხედვით: იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. IX-X, 1958.

ი. ქავთარაძე, 1985 — ი. ქავთარაძე, ქართული ენის მოხეური დიალექტი, თბ., 1985.

შ. ძიძიგური, 1956 — შ. ძიძიგური, ქართული დიალექტების ქრესტომათია ლექსიკონითურთ, თბ., 1956.

ა. ჭინჭარაული, 1960 — ა. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, თბ., 1960.

ტაოური დიალექტური ტექსტები (დაცულია აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით მიმართულებაში).

EKA DADIANI**FOR PECULIARITIES OF III PERSON (DEMONSTRATIVE)
PRONOUNS IN TAO DIALECT**

Using personal/demonstrative is different in literary Georgian and Dialects. In the presented work peculiarities of usage of III personal/demonstrative pronouns are analyzed.

In the speech of Georgians from Tao spread area of personal/demonstrative pronouns containing “S” consonant is larger, rather than pronouns containing “G” consonant. Generally “es/eg” (with I-II persons) indicates near objects, and “is/igi” (with III person) indicates on subjects locating far away. These pronouns are confirmed in Taouri with various forms.

We encounter archaic (ese/ese/igi), also variants characteristic with modern Georgian literary language (is/es). Also the cases of dialectic usage is largely presented (isac/esac/isec, iseni/i/e ...), the analogues of which are more or less noted in other dialects. It’s interesting that III personal pronoun “eme”, which differs from III personal/demonstrative pronoun in terms of form and semantics.

Research primarily is based on dialectic materials gathered by us in the period of our expedition in Tao (Khevai, Kobai) in 2011-2012. For comparison texts from Tao are also used (Sh. Putkaradze; M.Pagava...).